

PAPER DETAILS

TITLE: Almanya'da Türklere Ait Dini Kuruluslar

AUTHORS: Erkan PERSEMBE

PAGES: 157-180

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/188699>

ALMANYA'DA TÜRKLERE AİT DİNİ KURULUŞLAR

Yrd.Doç.Dr.Erkan PERŞEMBE*

Türkiye,ağırlıklı olarak Avrupa ülkelerine göç veren bir ülke olmanın sonucu,¹ yurtdışındaki vatandaşlarının çeşitli kültürel ve sosyal sorunları ile karşı karşıya olan bir ülkedir. Bu sorunlar,yurtdışındaki vatandaşlarımızın başta dil olmak üzere farklı kültürel özellikleri nedeniyle yabancı oldukları bir toplumda yaşadıkları yalnızlık ve yabancılaşma duygularıyla eşdeğer oranda gelişmiştir.

Herşeyden önce göç olgusu,işçilerin aile yaşantılarındaki yapısal değişikliklerden,aile bireylerinin statülerine kadar yoğun etkiler yapmış,bu hareketlilikte,ailenin toplumsal çevresinin değişmesiyle önemli uyum sorunları ortaya çıkmıştır. Cemaat tipinin şartlandığı bu insanlar,göç ettikleri yeni toplumsal çevrede aynı sıcaklık,içtenlik,ilgi ve yardımı görememişler,ancak birbirleriyle kurdukları ilişkilerde bu psikolojik baskıyı silmeye çalışmışlardır.² Göçmenlerin genellikle aynı bölgelerde iskân edilmeleri,ortak mekânları kullanmaları, bulundukları toplumun dışında, içine kapalı birimler oluşturmalarına neden olmaktadır. Bir

* Ondokuzmayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Sosyolojisi Anabilim Dalı.

¹ Türkiye'den yurtdışına düzenli işçi göçü Ekim 1961'de Türkiye ile Federal Almanya Cumhuriyeti arasında yapılan bir anlaşma ile başladı. Almanya 1960'lı yıllara kadar işgücü ihtiyacını,İtalya,Yunanistan ve İspanya'dan karşılamıştı. Altmışlı yıllara gelindiğinde bu ülkeler işgücü talebini karşılayamadıkları için Almanya yeni kaynaklar aramak zorunda kalmıştır. Öncelikle Türkiye başta olmak üzere Kuzey Afrika ülkelerinden işçi daveti yapılmıştır. (Klaus J.Bade;Ausländer,Aussiedler,Asyl in der Bundesrepublik Deutschland,Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn 1994,s.18.) Batı Avrupa'ya Türk işçi göçünün en yüksek sayıda gerçekleştiği dönem 1961-1973 yılları arasındadır. İkinci aşama olarak kabul edilebilecek 70'li yılların ortalarında Avrupa ülkelerine,Türkiye'den göçün ağırlığının işçilerden işçi ailelerine kaydığı gözlenmiştir. (DPT;Yurtdışı Türk İşgücü Piyasası,Alt Komisyon Raporu,Eylül 1994,s.5)

² Orhan Türkdoğan ; Batı Almanya'da Türk İşçilerinin Sosyo-Ekonomik Yapısı,Dede Korkut Y.,İst.1977,s.99.

medeniyete dahil olmanın veya bir medeniyet değiştirmenin anlamı ortak olmayan tarihsel,kültürel ve dinsel değerler dünyasında,bu dünyaya yabancı insanların bir kimlik bunalımı geçirebileceği gerçeğidir.

Almanya'da yaşayan yabancılar içinde toplumsal uyum sürecinde,kültürel bağlamda en çok zorlanan ve en çok direniş gösteren grubu Müslüman Türkler oluşturmaktadır.³ Bunun nedenleri arasında belki de en önemli sayılabilecek varsayım,Almanya'ya göçeden işçi ailelerinin ağırlıklı olarak Türkiye'nin kırsal yörelerinden seçilmiş olmaları sayılabilir.⁴ Türk göçmenler anavatandan taşıdıkları kültürle geldikleri Batı ülkelerinde bir alt kültür oluşturmalarının yanısıra,genellikle kırsal kültürden kent kültürüne geçişin tedirginliklerini de yaşamaktadırlar. Kendi toplumsal dünyasından köklü bir uzaklaşma veyahut düzensizlik durumu (anomi) birey için oldukça güçlü bir tehdit oluşturur.Birey bu gibi durumlarda yalnızca duygusal tatmin bağlarını kaybetmekle kalmaz,hareket halindeki yönünü bile yitirir.⁵ Türk işçilerinin eğitim düzeylerinin yetersizliği de, kent kültürüne geçişte, zorlanmalarında etkili olmuştur.

Bunun yanında Almanlar, kendilerini, ekonomik üstünlüklerine bağlı olarak kültürel yönden de üstün gördükleri için, müslümanları ve özellikle de Türklerin kültürlerini aşağı görmekte ve onlara karşı hoşgörüsüz davranışlar sergilemektedirler.⁶ Türklerin çok güç koşullarda en kötü işlerde çalıştırılmaları ve son yıllarda yabancı düşmanlığı temelinde hedef kitle olarak seçilmeleri de Müslüman Türkler üzerinde mânevî bir baskıyı beraberinde getirmektedir.

Her iki tarafın yeterli anlayış ve hoşgörü göstermedikleri bu

³ Hans Thomä Venske ;*İşlam und Integration*,Hamburg 1981,s.73.

⁴ Nermin Abadan-Unat ;"Dış Göç Akımının Türk Kadınının Özgürleşme ve Sözde Özgürleşme Sürecine Etkisi" , *Amme İdaresi Dergisi*,C:10,S:1,Mart 1977,s.108-109. Ayrıca Bkz.Nermin Abadan-Unat,N.Kemiksiz,*Türk Dış Göçü,1960-1984,Yorumlu Bibliyografya*,AÜ.SBF.Y.,Ankara 1986. ; Heinz Klautke ; "Federal Almanya ve Batı Berlin'de Müslüman Türkler",*Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*,C:XXXI,Ank.1989,s.484.

⁵ Peter L. Berger;*Dinin Sosyal Gerçekliği*,Ç:Ali Coşkun,İnsan Y.,İstanbul 1993,s.51.

⁶ Almanya'da iki ayrı mezhep temelinde şekillenen kilisenin homojen bir topluluk oluşturmadığı,tam aksine liberal görüşlerden tutucu görüşlere kadar birçok görüşün izlerini taşıyan bir topluluğu kapsadığı vurgulanmaktadır. Bu tutum kendisini, İşlâma karşı bir taraftan karşılıklı diyalog,diğer taraftan da olumsuzluk biçiminde göstermektedir. (Klautke;a.g.m.,s.477.

durum,müslüman Türkler'in, kültürel benliklerini korumaya daha çok önem vermeleri sonucunu doğurmuştur.⁷ Böylece Türk vatandaşları, içinde bulundukları çaresizlik ortamında birleştirici unsur olarak dinî değerlere daha çok sahip çıkmışlardır.

Bugün Almanya'da müslümanlar, üçüncü büyük din topluluğu olarak sayıca önemli bir orana ulaşmışlardır.⁸ 1987 yılındaki nüfus sayım rakamlarına göre 1.650.952 Müslüman Almanya'da yaşamaktadır. İslâm, 1950'lerdeki Almanya'nın dinî demografyasının, bugünküyle karşılaştırılmasında belirli bir değişim oranıyla büyüyen tek klâsik din grubudur.⁹

1973-74 yıllarına kadar Almanya'da birbirleriyle rekabet içinde ciddiye alınabilecek ideolojik bir faaliyet İslâmi organizasyonlarda görülmemektedir.¹⁰ 1973-74 yıllarında Avrupa'da yaşanan ikinci büyük ekonomik toplumsal kriz döneminde, İslâm ülkeleri ve dünya ölçeğindeki müslüman topluluklar da bu durumdan etkilendiler. Bu süreçte islâmi organizasyonlar çevresinde heterojen islâmi topluluklar ortaya çıkmaya başladı.¹¹ Bu islâmi gruplar, sistemle dayanışma ve işbirliğini reddetmekte,sosyal ve kültürel yapılarında Batı toplumu ve kültürüyle

⁷ Cemal Tosun;Din ve Kimlik,Diyanet Vakfı Y.,Ankara 1993,s.11.

⁸ Almanya'daki din mensuplarının yaklaşık 35 milyonu Evangelist,30 milyonu Katolik ve 2,5 milyonu Müslümandır. Faruk Şen ;Türkische Muslime in Nordrhein-Westfalen,Ministerium für Arbeit,Gesundheit und Soziales des Landes NRW,Pulheim 1995,s.1.

⁹ Claus Leggewie; Der Islam im Westen,Rowohlt Taschenbuch Verlag,Hamburg 1993,s.52. Tarihte Alman-İslâm ilişkileri M.S.777 yılına kadar götürülmektedir. (Bkz.Muhammed Salim Abdullah,Geschichte des Islams in Deutschland,Verlag Styria Graz,Wien Köln 1981.s.13.) Ancak Almanya'da yaklaşık 250 yıldan bu yana müslümanların yaşadığı bilinmektedir. (Bkz. Abdullah;Was will der Islam in Deutschland,Gütersloher Taschenbücher Verlag,Gütersloh 1993,s.9.) Kurland Dükü'nün 1731 yılında Prusya Kralı I.Friedrich Wilhelm'e 20 Müslüman Türkü hediye etmesi sonucu savaş esiri olarak Almanya'ya getirilmiş olan bu Türkler için garnizon kilisesi yakınlarında bir mescid açılmıştır. Kralın emri ile açılan bu mescid Almanya'da müslümanların ilk ibadet yeri olarak tarihe geçmiştir. (Bkz.Abdullah; Geschichte...,s.13.) Almanya'da son yüzyıl içinde, çeşitli dönemlerdeki göçler nedeniyle de, müslüman nüfusun yerleştiği bilinmektedir.

¹⁰ Reinhard Schulze ; "Zum Hintergrund Islamischer Politischer Bewegungen", İslamische Gruppen und der Fundamentalismus in der BRD In Namen Allahs,(Hrsg.Bahman Nirumand) Dreisam Verlag,Köln 1990,s.16.

¹¹ Schulze.;a.g.m.,s.17.

ilgili olmak istemiyorlardı.¹² İslâmi organizasyonlarda siyasal islâm olarak da şekillenen bu arayış, müslümanların kendilerine özgü topluluk dünyasında anlamını bulmaya başlamıştır.¹³

Batı dünyasında kimlik arayışının bir sonucu,çeşitli gruplarda ideoloji ve alternatif değerler sistemi olarak algılanan bir islâmî anlayışın bu konumda karşımıza çıkışının sebepleri nelerdir? Çalışmamızda esasen bu temelde, Almanya'da anlamını bulan Müslüman Türk organizasyonları,bizzat kuruluş yetkilileriyle kurulan ilişkiler¹⁴ ve kendi yayınları kapsamında değerlendirilmiştir.

İslâm, günümüzün atomize olmuş kitle toplumlarında herşeyden önce cemaat hayatını yeniden canlandırıcı bir işleve sahiptir.¹⁵ Buna bağlı olarak,İslâmın hem inanca hem ahlâkî ilkelere dayanan özelliği, onun gündelik hayatın içine giren bir davranış kalıbı veya toplumsal ilişki modeli içermesine yol açmaktadır.¹⁶

Kitle toplumunda bireyin içinde kimlik kazanıp güven bulabileceği topluluklar aradığı ileri sürülür. Tarikat ya da diğer dinî topluluklar bu türden avuntu bulunabilecek bir toplumsal örgüt tipi oluştururlar. Bu topluluklar üyelerini, toplumu alternatif bir biçimde görme yeteneği ve onları kaçınılmaz olarak siyaset alanına sokan çağdaş toplum eleştirileri ile donatırlar.¹⁷

İslâmî gruplar, üyelerine bulundukları toplumlardaki entegrasyon problemlerine kendi dünyasından bir karşılık vermektedirler. Bu bağlamda geleneksel olarak yabancı bir toplumda duyulan yalnızlık ve yabancılaşma problemleri karşısında, üyelerinin onurlarını dinî kimlikleriyle

¹² Schulze ;a.g.m.,s.15.

¹³ Schulze;a.g.m.,s.24.

¹⁴ Bu kapsamda Almanya'daki çeşitli Müslüman Türk Kuruluşları yetkililerine 12 soruluk "Bilgi Formu" verilerek, bizzat kendilerinin verdikleri bilgiler öncelikle dikkate alınmıştır. Bilgi Formumuza, ısrarlı girişimlerimize rağmen İslâm Cemiyetleri Birliği(Hilâfet Devleti) ve Avrupa Demokratik Ülkücü Dernekleri Federasyonu tarafından cevap alınamamıştır.

¹⁵ Ernest Gellner ;Postmodernizm İslâm ve Us,(Ç:Bülent Peker),Ümit Y.,Ankara 1994,s.20.

¹⁶ Ali Yaşar Sarıbay ;Postmodernite,Sivil Toplum ve İslâm,İletişim Y.,İstanbul 1994,s.187.

¹⁷ İlter Turan , "Türkiye'de Din ve Siyasal Kültür",Çağdaş Türkiye'de İslâm,Ed:Richard Tapper,(Ç:Özden Arıkan) Sarmal Y.,İstanbul 1993,s.55.

koruyabilecekleri bir alan yaratılmak istenilmektedir.¹⁸ İslâmi ideoloji olarak formüle edilen kimlik, modern Batı toplumundaki bu insanlara yeni değerler sağlayabilmektedir. Bireyler, insanî kimliğini bulma yanında ülkesinden ayrı bir toplumda eksik kalan dinî bilgilenmesini de giderebilecek bir yaşama ve dayanışma alanı bulabilmektedir.¹⁹

Yaşanılan toplumdaki modernleşme sürecinin her yönden bireyi saran kaçınılmaz toplumsal ilişkiler alanında, geleneksel roller, statüler, değerler ve kavramlar hızla anlamını yitirmekte, altüst olmaktadır. Türk vatandaşları, bir taraftan uyum sağlamaya çalıştığı yabancı toplumun kendi geleneksel yaşantısına uymayan yönlerini yadırgarken diğer yönden eğitimini ve yetişmesini bu toplum içinde tamamlamaya çalışan çocukları adına da endişeler duymaktadır. Türk ailelerin geleneksel tesir sahası, çocuklarını yaşadıkları bu yabancı çevrede koruyabilecekleri bir eğitim seviyesinde değildir.²⁰

Almanya'da Türk vatandaşları, ilk olarak camiler temelinde 1973 yılında gerçek anlamda örgütlenmeye başlamışlardır. Almanya'da camiler Türkiye'deki işlevlerinden çok farklı olarak, Modern Batı cemiyeti içinde kendisine kendi dünyasından bir sığınak arayan Türk vatandaşları için çok yönlü bir işleve sahip olmuştur. Genellikle bahçeli kapalı yerleşimler, eski fabrika ve küçük işletmeler gibi yapısal birimlerde kurulan camiler, ibadetlerin yapıldığı yerler olmalarının yansıması, her türlü kursların düzenlendiği, çeşitli kültürel ve sosyal faaliyetlerin yapıldığı kültür merkezleri konumundadır. Türk vatandaşları iş saatleri dışında da, dayanışma çevresi olarak camilerin lokallerinde bir araya gelebilmektedirler. Bu mekânlarda her türlü sorun tartışılabilmekte, Alman resmi makamlarıyla olan ilişkiler, daha iyi dil bilen vatandaşlar tarafından yardımlaşarak halledilmektedir. Türk Konsolosluklarının, herhangi bir konuda duyuru için tercih ettikleri mekânlar da camilerdir. Namaz vakitlerinden önce ve sonra, tatil günlerinde biraraya gelen vatandaşlar tanışma, sohbet etme imkânını camiler çevresinde

¹⁸ Claus Leggewie; "Der Islam im Westen, Zwischen Neo-Fundamentalismus und Euro-Islam", *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, Religion und Kultur, Sonderheft 33/1993, Opladen, s.281.

¹⁹ Schulze ;a.g.m.,s.16.

²⁰ Peter Antes; *Der Islam als Politischer Faktor*, Hannover 1980, s.15.

bulmaktadır. Her cami bünyesinde mutlaka, ağırlıklı olarak gıda maddeleri satışı yapan marketler de bulunmaktadır. Bu marketler üyelere ucuz alış-veriş hizmeti sunarken cami derneği için gelir de sağlanmaktadır.

Camiler bünyesinde oluşturulan kütüphaneler, bilgilenmek isteyen üyelere hizmet vermektedir. Genelde bilgisiz olan vatandaşlarımızın kendi gayretleri ile bir okuma faaliyetine yönelmeleri gözlenememektedir. Camilerde ve diğer ortamlarda tanıştığımız Türk vatandaşları arasında, uzun yıllar çok güç koşullarda en zor işleri yaptıktan sonra, işsiz kalan veya malûl duruma düşmüş üyeler çoğunluğu oluşturmaktalar. İşsizlik ücreti dışında emeklilik güvencesi de bulunmayan bu vatandaşlarımız genelde kararsız bir kişilik durumu yansıtmaktalar.²¹ Çalışan vatandaşlarımız ise genelde, asıl işlerine ek işler yaparak gelecek için yatırım yapmaya gayret etmektedir. Bütün bu yoğun faaliyet ortamında, aile yapılarında da önemli sorunlar, tedirginlikler yaşanmaktadır. İkinci hattâ üçüncü kuşakların eğitimlerinin ve yetişmelerinin aile büyüklerini genelde rahatsız etmesi boşuna değildir. Herşeyden önce vatandaşlarımızın kendileri bu konuda yeterli desteği sağlayabilecek durumda değildirler. Kendi kimlikleri yönünde bile ciddi bunalımlar geçirmişlerdir.

Kendi İslâmi ve millî kimliğine sahip olarak bu sorunları aşmaya çalışan, Türk vatandaşlarının dine ve milliyetlerine olan bu bağlılık duygusu, birbirinden farklı yönelişler içindeki ideolojik gruplar tarafından istismar edilmiştir. İslâmın ideolojik yorumu, metodik olarak farklı varyantlarda farklı iddialarla birbirinden farklı islâmî gruplar temelinde anlamını bulmuştur.²² İslâm temelinde şekillenen hareketler çeşitlilik içermekte ve çok geniş bir yelpaze oluşturmaktadır. Bu yelpazenin bir ucunda mevcut siyasal ve ekonomik yapıya entegre olmuş ve onu dönüştürmeyi hedeflemeyen islâmcı hareketler, diğer ucunda ise mevcut

²¹ Malûl olan, emeklilik hakkını da elde edemeyen, işsizlik ücretiyle güçlüklerle yaşantısını Almanya'da devam ettirmekte kararlı birçok Türk vatandaşı, "Niçin ülkenize dönmüyorsunuz?" şeklindeki sorumuza, sağlıklarıyla ilgili problemleri birinci neden olarak göstererek cevap vermişlerdir. Türkiye'de Almanya'da bulabildikleri sağlık hizmeti ve sosyal güvenceyi bulamadıklarından yakınan vatandaşlarımız, Almanya'da yetişen ve yaşantısını burada devam ettiren birinci derecede yakınlarından da, ayrılarak Anavatana dönmenin güçlüğüne yaşamaktadırlar.

²² Schulze ;a.g.m.,s.21.

siyasal ve ekonomik yapıları radikal bir biçimde dönüştürmeyi hedefleyen islâmcı hareketler vardır.²³ Batı dünyasında çoğu defa İslâmi fundamentalizm olarak adlandırılan bu süreç, global Batı değerlerine karşı, İslâmın oyunun kurallarını ve normlarını kendi hükümlerıyla alternatif olarak sunduğu bir alandır.²⁴ Bu karşılaştırma açısından islâmi fundamentalizm, modernizmin bir antitezi olarak görülebilir.²⁵ "Fundamentalist" olarak tanımlanan bu İslâmi hareketlerin içeriği, farklı düzeylerde incelendiğinde bu tanımlamanın pek de doğru olmadığı açıktır. "Fundamentalist" olarak tanımlanan İslâmcı hareketler, içinde bulundukları toplumlardaki temel tartışma alanları ve sorunlar etrafında mevcut durumu değerlendirmekte ve İslâmın özünü (kendilerinin tanımladıkları bir içerikle) bugünün sorunlarına cevap verecek bir tarzda yeniden yorumlamaktadırlar. Bu noktada belirli bir öze dönmekten çok yeni bir yorumdan söz etmek daha doğrudur.²⁶

Almanya'daki müslüman gruplar arasındaki uç gruplaşmalar bir tarafa bırakılırsa, diğer grupsal ilişkiler son derece küçük ve anlamsız bazı tavır alışlarda farklılaşarak kendini gösteriyor.²⁷ İslâm, Almanya'da 1989'lardan itibaren daha sistematik bir hareketlilik kazanırken, organizasyonlar karşı karşıya gelmekten çok bir arada hareket etmek için gayret gösteriyorlar. Artık Alman makamları karşısında müslümanları temsil etmek için bir araya gelme zorunluluğu iyice hissediliyor.²⁸ Almanya'daki müslüman topluluğunun daha dinamik temellenmesi bu

²³ Fulya Atacan ;Kutsal Göç,Radikal İslâmcı Bir Grubun Anatomisi,Bağlam Y.,İstanbul 1993,s.26.

²⁴ Bassam Tibi ;Die Fundamentalistische Herausforderung,Der Islam und die Weltpolitik,Verlag C.H.Beck, München 1992,s.67. Nüfusunun büyük çoğunluğu müslüman olan ülkelerde,varolan siyasal yapıları islâm temelinde dönüştürmeyi amaçlayan pek çok hareket için kullanılan tanımlama "fundamentalist islâmdır". Fundamentalizm hem bilimsel düzeyde belirli islâmi hareketlerin analizinde hem de gündelik yaşam içinde,özellikle medyada en çok kullanılan kavramlardan biridir.(Atacan;a.g.e.s.24.)

²⁵ Leggewie;a.g.m.,s.286. Aynı yazarın,islâmın kendi kültür kodlarının,Batıdaki sekülerleşmiş modern bir toplumsal düzenle bağdaşamayacağı,islâmın kendisinin kapalı ve ayrı bir sistemi olduğu konuları hakkında söz konusu makalede iddiaları bulunmaktadır.

²⁶ Atacan;a.g.e.s.25.

²⁷ Abdullah ,Was will...,s.23.

²⁸ Abdullah ;Was will,s.23.

organizasyonlar arası kurulacak diyaloglara bağılı görünüyor.²⁹

Almanya'daki müslüman Türk kuruluşlarının örgütlenme ve faaliyet düzeylerinde cevap aradığımız temel sorun, onların vatandaşlarımıza gerçek anlamda hizmet verip vermediğinin incelenmesi olmuştur. Verilen dinî hizmetin yeterliliği ve niteliği bu kuruluşların kendi islâmi bakışları çerçevesinde değerlendirilecektir. Bu bağlamda kuruluşlar arasında ortaya çıkan farklılaşmalar ve bunların sebeplerine de yer verilmeye çalışılacaktır.

DIYANET İŞLERİ TÜRK İSLÂM BİRLİĞİ (DITIB)

Diyanet işleri Türk-İslâm Birliği, Almanya'da yaşayan bütün müslümanların dinî, sosyal ve kültürel hizmetlerini görmek üzere Türk işçileri tarafından oluşturulan, Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığına bağılı bir kuruluş olarak faaliyet göstermektedir. DITIB, genel merkezi Köln'dedir. Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin Almanya'da din hizmetleri için atadığı bir müşavir başkanlığında Almanya'nın çeşitli kentlerinde görevli ataşelikler nezdinde resmi görevli personelle hizmet vermektedir.

DITIB, öncelikle, 1982'de Berlin'de kayıtlı 15 cami derneğinin bir çatı altına alınmasıyla kuruldu. Asıl resmî örgütlenmesini 1984 yılında gerçekleştirdi.³⁰ Bu durum Türk devletinin Almanya'daki diğer dini radikal grupların devletin resmi politikasına karşı tutumlarına tepki olarak oluştu.³¹ Aslında Almanya'daki diğer dini organizasyonlar ve işçilerimizin kendi çabalarıyla oluşturmaya çalıştıkları din hizmetleri açısından bakıldığında bu tarih çok geç kalmış bir faaliyet olarak göze

²⁹ Almanya'daki Müslüman Türk kuruluşlarının etkinlikleri ve fonksiyonları üzerinde Almanya'da kaldığımız altı aylık süre içinde, bazı kuruluşlar arasındaki diyalogların artmaya başladığını büyük bir ümitle müşahade ettiğimizi belirtmek gerekir.

³⁰ Karl Binswanger, "Islamischer Fundamentalismus in der Bundesrepublik Entwicklung-Bestandaufnahme-Ausblick" *Islamische Gruppen und der Fundamentalismus in der BRD In Namen Allahs*, Dreisam Verlag, Köln 1990, s.43.

³¹ Şen, a.g.e., s.88.

çarpıyor.³²

Birlik bugün en kuvvetli islâmî organizasyon olarak tanınıyor. DITIB'e bağlı olarak Almanya'da toplam 740 dernekte 110.000 civarında üye olduğu tahmin ediliyor.³³ DITIB için Türkiye Cumhuriyeti devletinin resmî islâmî tutumunu temsil ettiğini ve Almanya'da Türk resmî devlet politikasına uygun bir yapılanmayı içerdiğini söyleyebiliriz.³⁴ Birlik, Federal Almanya makamları nezdinde de Türk devletinin resmî temsilcisi statüsünü muhafaza etmektedir.

Bu kuruluşun amaçları arasında Almanya'daki İslâmî hizmetlerin ve İslâmî eğitimin koordinasyonu da bulunmaktadır.³⁵ DITIB, her türlü ayrımcılığa, militanlığa ve şiddete karşı olduğu gibi, herhangi bir ideolojik örgütlenme temeline de dayanmıyor. İslâm dinini siyasi ve ticari amaçları için kullanan her türlü çabalara karşı sağlıklı din eğitimi ve öğretimini temel alan bir anlayışı hakim kılmaya çalışıyor. Hukuk normlarına dikkat ediyor, çalışmalarını açıklık içinde yürütüyor, müslüman olmayanlarla ilişkilere ve müslüman Türk vatandaşlarının entegrasyon problemlerine çareler arıyor.³⁶

DITIB etrafında toplanan Türk vatandaşlarını, genelde vatanlarına bağlı, millî ve ahlâkî değerlerine önem veren, bulundukları ortamda çocukları için birşeyler yapabilme zaruretine inanmış, ideolojik islâmî gruplara kapılmadan yaşamak isteyen bireyler olarak görebiliriz.

DITIB'in devletin resmi din politikasına uygun sünîî geleneğinde bir islâmî anlayışı temsil ettiğini belirtmeliyiz. Zaten bütün görevliler Türkiye'deki Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bir elemanı

³² Diyanet İşleri Başkanlığının yurtdışına geçici statüde din görevlisi göndermesi 1971 yılından itibaren Ramazan ve Kurban Bayramları vesilesiyle başlamıştır. Sonraki yıllarda ücretleri vatandaşlarımızca kurulan dernekler tarafından karşılanmak kaydıyla altışar aylık sürelerle azami 4 yıla kadar görev süreleri uzatılmak kaydıyla Diyanet İşleri Başkanlığınca yurtdışına din görevlisi gönderilmiştir. Bu uygulama 1985 yılına kadar devam etmiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığı Yurtdışı Teşkilatı ilk defa 9.10.1984 tarih ve 84/8610 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla kurulmuş, çok sayıda dış temsilcilikte din hizmetleri ataşelikleri oluşturulmuştur.

³³ Şen, a.g.e., s.88.

³⁴ Şen, a.g.e., s.89.

³⁵ Abdullah, Was will..., s.58.

³⁶ Abdullah, Was will..., s.59.

olarak,Türkiye'dekinden farklı olmayan bir görev anlayışına sahipler.³⁷ Vatandaşlarımızın dinî konularda cevap aradıkları sorular, öncelikle cami görevlileri tarafından, gerekirse daha üst düzeydeki görevliler tarafından cevaplandırılmaktadır. Bu konuda Almanya'da, gerçekten çok önemli sorunlar yaşanmaktadır. Kible yönünün doğruluğundan, namaz vakitlerine,oruca başlama zamanına kadar birçok konuda Almanya'daki Türk Dinî kuruluşları arasında yaşanan anlaşmazlıklar vatandaşlarımız arasında tereddütler oluşturmaktadır.

DITIB'nin gözleyebildiğimiz kadarıyla en başarılı hizmetleri arasında sayabileceğimiz Hac organizasyonu³⁸, kurban bayramında oluşturulan "vekâletle kurban kesme fonu"³⁹ ve Avrupa Cenaze Fonu⁴⁰ çok iyi organize olmuş durumdadır. DITIB'nin çatısı altında dinî görevlerini yerine getirmeye çalışan Türk vatandaşlarında, ideolojik veya diğer amaçlarla dinî hizmetleri birlikte organize etmek isteyen gruplara karşı duyulan güvensizlik duygularının etkili olduğunu görmemek mümkün değildir. DITIB'nin çatısı altında yer alan Türk vatandaşlarının diğer gruplarla olan ilişkilerinde en yakın oldukları gruplar Avrupa Türk İslâm Birliği, Avrupa Demokratik Ülkücü Türk Dernekleri Federasyonu, bazı Nurcu gruplar ve İslâm Kültür Merkezleri Birliği görülüyor.

DITIB çatısı altında sunulan çeşitli eğitici kurslar ücretsiz olarak herhangi bir ideolojik şartlanmanın olmadığı güven verici bir atmosferde

37 Yalnız bu konuda,Diyanet İşleri Başkanlığı içinde kendine özgü siyasi görüş ve kadrolaşma zihniyetinin yurtdışı teşkilatlarının oluşturulmasında çok daha büyük bir rekabet içinde olmasının hizmetlerin organizasyonunda da bazı aksaklıklara yol açtığı bir gerçektir.

38 1995 yılında DITIB merkezinde 5.000'den fazla vatandaşımıza bu kapsamda hizmet verildiği tarafımızdan tesbit edilmiştir.

39 Kurban kesme konusunda Avrupa'da yaşayan müslümanlar gerekli izne sahip değildirler.Bunun sonucunda vekâletle kurban kesme konusunda çeşitli kuruluşların faaliyetleri yoğunluk kazanmıştır.

40 DITIB, Avrupa'da yaşayan vatandaşlarımız arasında bir dayanışma birliği oluşturarak,cenazesi olan üyelere cenazelerini anavatana kadar herhangi bir külfet çekmeksizin ulaştıran hizmet organizasyonu oluşturmuştur. Farklı dinî organizasyona üye olduğu halde DITIB'nin bu hizmetine üye olan birçok Türk vatandaşı da bu organizasyonun başarısını kabul etmektedirler. Her üye girişte 100 Alman Markı ödedikten sonra, her yıl yapılan masraflardan payına düşen 50-70 Alman Markı civarında bir ödemeyi de yapmaktadır. Cenaze Fonu, gerçekten Türk vatandaşlarına en zor anlarında bir dayanışma ve güven duygusu vermektedir.

cereyan ediyor.⁴¹

Bütün bunlara rağmen DİTİB'nin Türk vatandaşlarına sunduğu çeşitli hizmetlerde ortaya çıkan aksaklıkları, vatandaşlarımızın bilgisizlikleri yanında, bazı DİTİB personelinin kişiliklerinden kaynaklanan zaafılara bağlamak mümkündür. Özellikle vatandaşla daha yakın ilişkiler içinde olması gereken cami görevlilerinin, bu konuda çok dikkatli olmaları gerekmektedir.⁴²

Almanya'da görev yapan imamların, henüz bu ülkedeki hizmetleri yürütebilecek düzeyde eğitilmiş olmadıkları; Alman makamları ve kilise cemaatleri ile ilişki kurabilecek düzeyde yabancı dil bilmedikleri bir gerçektir.⁴³

Diyanet İşleri Türk İslâm Birliği'nin, Almanya'daki vatandaşlarımıza yönelik olarak yürüttüğü faaliyetlerin başarılı hizmetler verdiğini, ancak yeni yapılanan bir kuruluş olması nedeniyle arzulanan düzeye henüz ulaşmadığını söyleyebiliriz. İkinci ve üçüncü kuşak Türk vatandaşlarının .

AVRUPA MİLLÎ GÖRÜŞ TEŞKİLÂTLARI (AMGT)

AMGT, bugün devlete bağlı olmayan müslüman organizasyonlar arasında radikal eğilimleriyle dikkati çekiyor.⁴⁴ Merkezi Köln'dedir. Almanya ve Avrupa'da en büyük İslâmi organizasyondur.⁴⁵ Birlik Türkiye'deki Refah Partisi hareketinin bir organı olarak Avrupa'daki siyasi hizmetleri organize ediyor⁴⁶ Almanya'da toplam 262 dernek çatısı altında

⁴¹ Başta Türkçe ve Almanca dil kursları olmak üzere Kur'an öğretimi, dikiş, çeşitli el becerileri, vb. gibi kurslar yoğun ilgi görmektedir.

⁴² Almanya'da DİTİB'nin organize ettiği dinî hizmetlerin başarı durumu konusunda ciddi bir araştırma olarak Bkz.: Cemal Tosun ; *Din ve Kimlik*, Diyanet Vakfı Y., Ankara 1993.

⁴³ Klautke, a.g.m., s.484.

⁴⁴ Abdullah, *Was will...*, s.24.

⁴⁵ Abdullah, *Was will...*, s.38. Birlik yetkililerinden alınan bilgilere göre 1.8.1995 tarihi itibarıyla Almanya'da 15 bölge, diğer Avrupa ülkelerinde 18, Asya, Amerika ve Avusturalya'da 5 olmak üzere toplam 40 bölge teşkilâtı, 791 cemiyette 111.205 üye sayısı beyan edilmiştir.

⁴⁶ Abdullah, *Was will...*, s.39.

Amaçlarını, islâm dininin Kur'an ve sünnetle belirlenmiş dünya ve ahiret nizamına kavuşmak, bunun içinde insanların islâma teslim olmaları gerçeğinden hareket ettikleri, şeklinde açıklıyorlar. Bu kapsamda Avrupa'daki genç kuşaklar için kimlik sorununa yönelik olarak çok çeşitli alanlarda faal kurslar düzenleniyor. Böylece dinî ve millî kültürün genç kuşakların eğitimindeki önemi vurgulanıyor. Özellikle Türk vatandaşlarının kırsal kesimden geldikleri gerçeğinden hareketle gerçek islâm ile, halk islâmı arasındaki farklılaşmalar giderilmeye çalışılıyor. Bu insanların da grup içinde eğitimleri amaçlanıyor. Ancak kazandırılan islâm imajı daha çok siyasal boyutuyla ön plâna çıkıyor. Siyasî anlamla yüklü bir islâmî kimlik, üyeler üzerinde kurduğu motivasyonla, Türkiye'de faaliyet gösteren Refah Partisi'ne kapsamlı bir destek sağlayabilmektedir.

Bütün bu hizmetler için AMGT'nın güçlü merkezi organlar oluşturduğu dikkati çekiyor. Üniversitelerde öğrenim gören gençlerle ilgili birimden, Fetva komisyonuna, hac organizasyonuna kadar sistematik bir organizasyon çalışmalarını büyük bir başarıyla sürdürüyor.

Teşkilâta ait cami derneklerinde ve dinî hizmetlerde aynı otorite ve disiplin anlayışını göremedik. Bazı camiler müstesna, çoğu camide yeterli tertip ve düzenin, temizliğin olmadığı bir gerçek. Camiden sorumlu cemaat genelde bilgisiz olduğundan, kendilerine hizmet için gönderilen imamların dinî yönden bilgilendirme yapmalarını pek dikkate almamakta, siyasi söyleme önem veren imamlar rağbet bulmaktadır⁴⁸ Bu durumda caminin etrafının veya içinin temizliği, düzeni pek önem taşımamaktadır. Cemaatin bilgisizliği ve yeterli islâmî bilgi düzeyinde olmadığı teşkilâtın tarafımıza verdiği cevapta da kabul ediliyor. Kırsal kesimden gelen, genelde eğitim seviyeleri düşük vatandaşların, bu şekilde kendilerine bir dayanışma çerçevesi oluşturmaları doğal sayılabilir.

Teşkilâtın İslâma bakış açısını gelenekçi sünni anlayış olarak

⁴⁷ Şen; a.g.e., s.91.

⁴⁸ AMGT'nda görevlendirilen imamlar arasında Türkiye'deki resmî görevinden emekli olduktan sonra Avrupa'ya gelebilen Türk vatandaşları ağırlığı oluşturuyor. Bu imamların, genelde Türkiye Cumhuriyeti Devletini hedef alan siyasî vaazlar yaptıkları bilinen bir husustur. Özellikle Mısır ve diğer Arap ülkelerde eğitimlerini tamamlamış görevliler arasında bu eleştirilerin dozu daha radikal boyutta gerçekleşmektedir.

değerlendirebiliriz. İslâm fıkıhındaki en küçük ayrıntılara bile büyük önem verilmekte, Fetva komisyonu tarafından çeşitli sorulara gerekli olan uygun fetvalar verilmektedir. Bilgi formuna verdikleri cevapta, İslâm dünyasında son yıllarda beliren yeni çözüm arayışlarına karşı tepkileri şu şekilde belirtiliyor. Bu tür gelişmeler tarih boyunca olagelmıştır. Ancak bunların hepsi zamanla etkinliklerini kaybetmişlerdir. Bizim için aslolan Kur'an ve sünnetin çizdiği yoldur. Çağdaş yorumların faydalı yönlerini alırız. İslâma zarar vermemek kaydıyla her zaman yeni yorumlar yapılabilir. Ancak bunu gerçek İslâm alimleri yapmalıdır.

Birlik mensupları bu cevaplarına rağmen, İslâm dünyasında kanayan bir yara durumunda olan Ramazan hilâli konusunda oldukça muhafazakârdırlar. Kendi cevaplarından ve uygulamalarından da anlaşılacağı gibi, bu konuda fıkıh kitaplarında mevcut hükümleri kullandıklarını. rasathanelerin yaptığı hesaplamalara itibar etmediklerini belirtmişlerdir. İftar, imsak ve namaz vakitleri konusunda da Diyanet İşleri Başkanlığı'nın tesbitlerinden ayrı davranmaktadırlar..

Kılık kıyafet konusunda zorlayıcı olmadıklarını beyan ediyorlar. Üyeler arasında sünnet olarak kabul gören davranışlar, yaygın olmakla birlikte, Teşkilâtın genel merkezindeki birçok görevlinin kravatlı ve takım elbiseli olduğu gözlenmiştir.

Teşkilât ileri gelenleri ile üyeler arasında aynı durum, İslâmın anlaşılması ve takip edilecek metodlar konusunda da yer yer görülmektedir.

Diğer dinî grup ve birliklerle olan ilişkiler medeni ölçüler içinde tutulmaya çalışılmaktadır. Ancak yönetim kademesinde ve eğitimli kesimlerde olan bu anlayış, alt kademelerde bulunmamaktadır. Kendilerine kimlik sağladıkları bu şemsiye altında bazı müslüman Türk vatandaşları, kendileri gibi düşünmeyenlere karşı akla gelmiyecek hoşgörüsüzlük örnekleri sergileyebilmektedirler.

AMGT, ticaret hayatındaki atılımlarıyla da önemli bir ekonomik güç elde etmiştir. Ticaret faaliyetleri, özellikle Almanya'da yaşayan müslümanların helâl gıda (özellikle islâmî kesim usullerine uygun et ve et mamulleri) için arayışları sonucu önem kazanmıştır.. Millî Görüşün en büyük ticari firması Selam Ticaret adıyla faaliyet

göstermektedir. Önemli çapta üretim, gıda maddeleri sektöründe yapılmakta ve müslümanlar bu konuda eskiden yaşadıkları tedirginlikleri yaşamamaktadırlar⁴⁹ Kuruluşun hemen hemen külliye benzeri olarak oluşturulan her cami içinde şubeleri aracılığıyla bir organizasyonu bulunmaktadır⁵⁰ AMGT dükkânları daha ucuz alış veriş imkânları sağlamaktadır. Çünkü kendi içinde kapalı bir ekonomik ve sosyal sistem olarak bu dükkânlar bir takım resmi kayıt ve denetimden uzak çalışabilmektedir. Bu dükkânlarda üyelere gıda maddeleri yanında teyp ve video kasetleri, kitap gibi grubun ideolojisini yaymaya yönelik satışlar da yapılmaktadır.⁵¹

İSLÂM KÜLTÜR MERKEZLERİ BİRLİĞİ (IKZ)

İslâm Kültür Merkezleri Birliği, Almanya'da sistematik olarak ilk organize olmuş dini kuruluştur. 1973 yılına kadar Almanya'nın çeşitli kentlerinde "Türk Birliği" adıyla faaliyet gösteren dernekler, 1973 yılında İslâm Kültür Merkezleri adıyla yeniden örgütlenmişler, 1980 yılından itibaren de İslâm Kültür Merkezleri Birliği çatısı altında toplanmışlardır⁵² Birlik, Türkiye'de Süleymanlılar olarak tanınan Süleyman Hilmi Tunahan'ın izinde faaliyet gösteren Kur'an kursları örgütünün Avrupa şubesi olarak tanımlanabilir. Kendilerine has islâmi anlayış ve uygulamaları çerçevesinde diğer gruplardan ayrılan özelliklerine rağmen, Almanya'da diyaloga açık bir yapılanma içinde görünüyorlar.

Bilgi formumuza verdikleri cevap dikkate alındığında, Almanya'da 275 şubede yaklaşık 15.000-16.000 civarında üyeyle faaliyet gösterdikleri ortaya çıkmaktadır⁵³ Birliğin Köln'de bulunan merkezlerinde, disiplinli,

⁴⁹ Karl Binswanger, "Ökonomische Basis der Fundamentalisten", *Islamische Gruppen und der Fundamenta-* lismus in der BRD In Namen Allahs, Dreisam Verlag Köln 1990, s.85.

⁵⁰ Binswanger, a.g.m.s.85.

⁵¹ Binswanger; a.g.m.s.86.

⁵² Şen; *Türksche Muslime...*, s.97.

⁵³ *Focus Dergisi*, Nr:28, 10 Temmuz 1995 tarihli sayıda Almanya'daki dernek sayıları, 269 olarak anılıyor. s.73. Üye sayıları konusunda ise, çeşitli rakamlar veriliyor. Ancak bu rakamlar genelde 2-3 yıl öncesinin kaynaklarına ait.

lüks, özel koruma sistemli kendi içinde kapalı bir organizasyon yapısı dikkati çekiyor. Birliğe ait diğer cami kuruluşlarında da genelde, hiçbir lüksten kaçınılmadan oluşturulmuş dikkat çekici bir yapılanma ve tezyinat göze çarpmakta. Çevreden gelen kendilerinden olmayan müslümanlara karşı, oldukça dikkatli bir politika izleyerek, onlardan yeri geldikçe yardım talep etmekte. Birliğin topladığı paralarla, camilere bu kadar önem vermesi diğer dini gruplar tarafından zaman zaman eleştiriliyor. Bu eleştiriler Bosna'da ve diğer İslâm ülkelerindeki müslümanlara yardım etmenin önemi çerçevesinde yapılıyor. Devlete karşı olmadıkları imajını göstermek için, hutbe ve vaazlarda, toparlayıcı, millî birliğe önem veren konular dikkate alınıyor⁵⁴ Camilerinde görevli imamların dinî konularda bilgili oldukları, ancak uydurma rivayetlere çok büyük ağırlık verdikleri gözlenmiştir

Dinî eğitim olarak kendi içlerinde yaptıkları özel eğitim çalışmalarının Türkiye'deki faaliyetlerden pek farklı yanı görünmüyor. Kur'an öğretimi ve Fıkıh ağırlıklı dinî eğitim tecrübeli hocaları gözetiminde denetimli bir çevrede yapılıyor. Son derece katı disiplin anlayışı ve hiyerarşik bir saygı çerçevesinde grup içi faaliyetler yürütülüyor.

Almanya'ya gelen vatandaşlarımızın kırsal kesimden gelmelerinin ortaya çıkarttığı yetersiz islâmî bilgi düzeyi üzerinde gerekli eğitim ve hizmetlerin yapılması konusunda gayretliler. Kendi gözlemlerimize göre, birliğe üye olmayan diğer ortalama müslüman vatandaşlar üzerinde de, dinî hizmetler yönüyle etki uyandırdıklarını, böylece cami ve diğer masrafları için kendilerine üye olmayan Türk ailelerden ev ev dolaşıp yardım topladıkları tesbit edilmiştir.

Birliğin dinî politikası gelenekçi sünnî anlayışın kayıtsız şartsız müdafasına dayanmaktadır. Bu bakımdan, İslâm dünyasında ve Türkiye'de son yıllarda görülen islâm modernizmi tartışmalarını şiddetle reddetmekte. Dinî gelenekleri korurken, dünyaya ait işlerde modernleşme taraftarı olduklarını vurgulamaktadırlar. Kendi yaşama alanlarında, her türlü dünyevi lüksü, giyim tarzı dahil görmek mümkündür.

⁵⁴ Bu konuda Köln'de 14.04.1995 Cuma günü birliğin merkez camiinde bulunduğumuz bir sırada Türk Silahlı Kuvvetlerinin Irak harekatı için yardım toplanması şahsımız açısından epey şaşırtıcı olmuştu.

Birliğin diğer müslüman kuruluşlarla ayrıldığı en önemli ihtilaf konusu namaz vakitleri meselesidir. Süleymanlılar, vakti girmediğini iddia ederek uzun yaz günlerinde Batı Avrupa'nın birçok yerinde yatsı ve imsak vakitlerini takvimlerine almamaktadırlar. Fazilet takviminde bu vakitler belirtilmediği gibi, takvimin arkasındaki açıklamada uygulamanın hanefi mezhebine göre düzenlendiği bildirilerek, yatsı ve teravih namazlarının kılınmaması gerektiği, ayrıca uzun yaz günlerinde bu bölgede oruçların tehir edilebileceği ruhsatı açıklanmaktadır. Buna ek olarak diğer bütün uygulamalar günah olarak zikredilmektedir.⁵⁵

Bu şekilde bir anlayış, Türk vatandaşları arasında tereddütlere neden olmuş ve Birlik önemli sayıda cemaatini kaybetmiştir.

AVRUPA TÜRK İSLÂM BİRLİĞİ (ATİB)

Avrupa Türk İslâm Birliği,Almanya'daki en genç müslüman topluluk kuruluşudur.⁵⁶ İdeolojik nedenlerden dolayı Avrupa Demokratik Ülkücü Türk Dernekleri Federasyonu (ADÜTDF)'nden ayrılan bir grup Musa Serdar Çelebi tarafından 17 Ekim 1987 tarihinde Frankfurt'ta Türk-İslâm Kültür Dernekleri Birliğini oluşturdu. Birliğin 6.kongresinde 26 Nisan 1993 tarihinde Avrupa Türk-İslâm Birliği olarak faaliyetlerine devam kararı aldılar⁵⁷

ATİB,ayrıldığı ADÜTDF'den farklı biçimde İslâma Türk-İslâm sentezi çerçevesinde daha çok yer veriyor.⁵⁸ Birliğin çatısı altında 122 dernek ve toplam 11.000 civarında üye faaliyet gösteriyor.⁵⁹ ATİB'nin

⁵⁵ Fazilet Takvimi 1995 Yılı,son bölüm ve Haziran,Temmuz aylarına ait sayfalar.

⁵⁶ Abdullah;Was will...s.41.

⁵⁷ Şen;Türkische Muslime...s.112.

⁵⁸ Şen;Türkische Muslime...s.112. Bu konuda birlik başkanı Musa Serdar Çelebi'nin yönelttiğimiz soruya;"Bizim gayemiz İslam,ırkçılık ve ırkçılıkla bağdaştırılmaya çalışılan bir İslam anlayışı değil. Herhangi bir siyasi faaliyetle bağlantımız yok. Diğer bütün grupları kendi faaliyetleri içinde destekliyoruz. ve Avrupa'daki Türk gençliğinin kendi islami kimliğinden kopmadan bu ülkelerdeki yaşantıya entegrasyonunu sağlamaya çalışıyoruz" şeklinde cevap vermiştir.

⁵⁹ Abdullah;Was will...s.42.

üyelerinin önemli bir çoğunluğunu genç Türk işçileri oluşturuyor. Avrupa'da yaşayan müslüman Türk milletinin geleceği açısından, genç kuşakların eğitimleri önemli bir millî ideal olarak algılanıyor. Türk işçileri için sık sık konferanslar, Türkçe ve Almanca eğitim kursları,seminerler,kültür haftaları düzenleniyor.⁶⁰ ATIB yöneticileri, Avrupa'daki vatandaşlarımızın kimliklerini kazanabilmelerinde en önemli unsur olarak islâmî bilgilenmeyi görüyorlar. Vatandaşlarımız arasında farklı islâmî yönelişler ve kendi kimliğinden kopuk yaşantılar üzerinde bu eksiklikleri giderici faaliyetler yapmak, birlik ve beraberliği tesis edecek girişimlerde bulunmak gayretinde görünüyorlar.

ATIB, Türk-İslâm ideali doğrultusunda Kur'an'a ve Peygamberin sünneti geleneğine bağlı devlet yanlısı bir islâmî yorumlama biçimini etkin kılmaya çalışıyor. Dinî uygulamalarında, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın çizgisinden ayrı bir yöneliş görünmüyor. İslâm modernizmi tartışmalarını anlamsız buluyorlar.

Müslüman Türk topluluklar arasında birbirlerine karşı izolasyon ve çatışma olmaksızın hoşgörülü bir yaşantı için faaliyet gösteriyorlar.⁶¹ Birliğin dinî, kültürel ve sosyal çabalarının ağırlık noktası Türk gençleri üzerinde yoğunlaşıyor. Bu çerçevede eğitim, uzmanlık, yönlendirme vb. seminerleri düzenleniyor.

ATIB'nin diğer gruplarla ilişkileri gerginlik yaratmayacak bir ölçüde cereyan ediyor. Kendilerine en yakın kuruluş olarak DİTİB'ni sayabiliriz. Alman yetkililerle kurulan diyaloglarında da oldukça başarılılar.

AVRUPA DEMOKRATİK ÜLKÜCÜ TÜRK DERNEKLERİ FEDERASYONU

ADÜTDF, 18 Haziran 1978 tarihinde Frankfurt'ta kuruldu. Bugün merkezleri de Frankfurt'tadır.⁶² Türkiye'deki Milliyetçi Hareket

⁶⁰ Şen;Türkische Muslime...s.114.

⁶¹ Abdullah;Was will...s.42.

⁶² Şen;Türkische Muslime...s.110.

Partisi'nin Avrupa kolu olarak faaliyet göstermektedir. Dolayısıyla Alparslan Türkeş'in kontrolündeki Türk milliyetçiliği öğretisini temel alarak Almanya'daki vatandaşlarımızın kimlikleri üzerinde öncelikli ağırlığı bu çizgide tutmaya çalışıyorlar. Asıl faaliyetini siyasal alanda göstermesi yanında dinî etkinliklere de yer vermişlerdir. Ancak dinî etkinliklerin yetersizliği ,bu federasyonun içinden kopmalara neden olmuş ve Ekim 1987'de Musa S.Çelebi başkanlığında bir grup ayrılmıştır.⁶³

ADÜTDF bünyesinde, 110 dernekte toplam 26.000 civarında üye bulunmaktadır.⁶⁴

ADÜTDF, camilerinde Türkiye'den emekli olmuş imamlar yanında Diyanet İşleri Başkanlığı ile kurulan işbirliği çerçevesinde de imamlar görevlendiriliyor. Türkiye'dekinden farklı olmayan bir biçimde, din hizmetleri klâsik devlet politikasına uygun bir biçimde verilmeye çalışılıyor.

Genç üyeler, Türk milliyetçiliği çerçevesinde, yaşadıkları dışlanmışlığa karşı manevi bir dayanak bulabildikleri için federasyonun ideolojisi onları tatmin edebiliyor. Bu ideoloji, gençler üzerinde Türk Milliyetçiliği ağırlıklı olarak, islâmi yönelişlere fazlaca rağbet etmeyen bir anlayış çerçevesinde şekilleniyor. Almanlar arasında beliren Yabancı düşmanlığına karşı değer bulan Türk Milliyetçiliği tezi, gençler arasında güçlü bir kimlik duygusu yaratabiliyor.

Kuruluş bünyesinde düzgün bir yapılanma ve disiplinli sayılabilecek hareketlilikler görünmüyor. Zaman zaman Avrupa bünyesinde düzenlenen salon toplantıları, üyeler üzerinde moral olarak önemli etkiler yaratmaktadır. .

Diğer dinî gruplarla, özellikle DİTİBy'le aralarında çok yakın bağlar kurmaya dikkat ediyorlar.

NURCULUK HAREKETLERİ

1967 yılından beri klâsik Risale-i Nûr kitaplarını okuyan küçük

⁶³ Karl Binswanger;a.g.m.,s.41.

⁶⁴ Şen;Islamische Organisationen...,s.103.

topluluklar Almanya'da da görülmektedir. Bugün aşağı yukarı 30 evde(medrese) 5-6.000 civarında üyenin faaliyet gösterdiği tahmin ediliyor⁶⁵ Nurculuk hareketinin merkezi yönetimi Köln kentindedir.

Türkiye'de Yeni Asya Grubu olarak tanınan nurculuğun bu kolu dışında, Fethullah Hoca'ya bağlı nurcu grupları da faaliyet gösteriyorlar. Aradaki strateji ve örgütlenme farklarını gözlemlerimize göre yorumlamaya çalışacağız.

Yeni Asya Grubu Nurcuları, Kur'an kurslarını ve Risale-i Nûr kurslarını, medrese adı verilen bu evlerde düzenliyorlar. Kendi içine kapalı bu grupta üyeler,daha samimi ve içten bir dayanışma çerçevesinde birbirlerine bağlılar. Türkiye'de olduğu gibi Risale-i Nûr öğretilerinin ışığında modern tabiat bilimlerindeki gelişmeler yorumlanırken, imânı sağlamlaştırmak en önem verilen çaba olarak görülüyor⁶⁶ Topluluk günümüz problemlerinin çözümünde bu temeli ön plâna alıyor. Böylece grup, kendi yorum tarzını benimsemiş Türk vatandaşları arasında başarılı bir eğitim faaliyeti organize etmektedir. Ancak bu faaliyetler, çok dar bir kapsamda, belli bir islâmi yorum çerçevesinde yapılmaktadır.

Berlin'de oluşturdıkları İslâmi Teoloji Risale-i Nur Enstitüsünde,Risale-i Nur kitaplarının Almanca çevirileri ve baskıları da yapılıyor.⁶⁷

Diğer dinî gruplarla olan ilişkileri normal bir düzeyde olmakla birlikte,tam net değil. İzledikleri politika nedeniyle bazı gruplarla ilişkileri oldukça kopuk.

Fethullah hocaya bağlı nurcuların, toplam ev ve üye sayıları konusunda elimizde resmî bir rakam bulunmuyor. Ancak grubun faaliyetlerine baktığımızda, kiralanan evlerde, çeşitli Alman üniversitelerinde okuyan kapasitesi yüksek,disiplinli ve faal bir üye profili göze çarpıyor. Grubun Almanya'da bilinen resmi örgütlenmesi olmamakla birlikte, Köln yakınlarında Özel İslâm Koleji açmak için yaptıkları izin ve satın alma çabaları etkinliklerinin boyutu hakkında bilgi verebilir. Grup içinde yaptığımız görüşmelerde, Almanya'da yaşayan vatandaşlarımızın

⁶⁵ Abdullah;Was will...s.40.

⁶⁶ Şen;Türkische Muslime...s.109.

⁶⁷ Şen;Türkische Muslime...s.109.

çocukları için vakit geçirilmeden özel eğitim kuruluşları açılması konusunda faaliyet gösterdiklerini, bunun için Alman makamlarından izin almaya çalıştıkları öğrenilmiştir. Almanya'da kendi işyerini açmış vatandaşlarımız arasında zaman zaman himmet toplantıları düzenlenerek, gerekli finansın sağlanmasına çalışılmaktadır. Almanya'daki Türk vatandaşları arasında etkinliği giderek artan bir örgütlenme düzeyi göze çarpıyor.

İSLÂM CEMAATLERİ VE CEMİYETLERİ BİRLİĞİ (ICCB)

Cemalettin Kaplan tarafından 1984 yılında Almanya'nın Köln kentinde kurulmuştur.⁶⁸

1987 yılında bir iç bölünme yaşayan bu radikal gruptan daha sonra da kopmalar olmuştur. Tüm bu bölünmelere rağmen örgüt kendini devam ettirebilmiştir.⁶⁹

En genel düzeyde bakıldığında bu harekete üye olmak Batı

⁶⁸ Şen; *Türkische Muslime...*, s.102.

Cemalettin Kaplan, Türkiye'de uzun süre imamlık, vaazlık, Diyanet İşleri Başkan Yardımcılığı, Adana Müftülüğü gibi görevlerde bulunduktan sonra 1981 yılında emekli olarak Millî Görüş hareketinde çalışmak üzere Almanya'ya gelmiştir. Bir süre Avrupa Millî Görüş Teşkilâtları Fetva Komisyonu Başkanlığı yaptıktan sonra 13 Ağustos 1983'de Köln Barbaros Camiinde "Devlete Gidiş Yolu Parti mi Tebliğ mi" başlıklı bildiriye dağıtmak isteyen Kaplan taraftarları ile Millî Görüş taraftarları arasında çıkan ihtilaf üzerine kendisine uyanlarla beraber bu hareketten ayrıldı. (Cemalettin Hocaoglu (Kaplan); *Hilâfet ve Halife*, Köln 1995, s.116-117.) Barbaros hareketi olarak bilinen bu olaydan sonra Cemalettin Kaplan giderek sertleşen değişik bir radikal hareketi organize etti.

⁶⁹ Cemalettin Kaplan'ın liderliğinde anlamını bulan hareket, onun 15 Mayıs 1995 tarihinde ölümünden sonra daha zor günler yaşamaya başlamıştır. Hareketin (Hilâfet Devleti) başına getirilen Cemalettin Kaplan'ın oğlu Metin Müftüoğlu (Kaplan)'ın hilâfeti bir çok bağlı kuruluş tarafından onay görmemiştir. Cenaze dolayısıyla aceleyle neşredilen Ümmet-i Muhammed Dergisi'nin 118. sayısında verilen bir ilânda "bazı bölge başkanlarının Metin Müftüoğlu'na halife olarak beyat ettiği " teyit edilmektedir. Ancak bu gayretler, birlik içindeki anlaşmazlıkları gidermemiş, daha önceden Cemalettin Kaplan'a karşı muhalif olan eski öğrencilerinden oluşan bir grup İslâmî Cemaatler adıyla hareketten tamamen kopmuştur. Bugün Hilâfet Devleti adıyla faaliyetine kendilerine bağlı 30 civarında cami ve az sayıdaki müridiyle devam etmeye çalışan Metin Müftüoğlu'nun zayıf iradesi ve ilmi yönden yetersizliği böylesine radikal bir grubu taşıyacak güçte görünmüyor.

Avrupa ülkelerinde yaşayan Türk göçmenler için iki düzeyde önem taşımaktadır. Birincisi grup içinde var olan dayanışmanın üyelere sağladığı imkânlardır. Bu düzeyde üyeler, ihtiyaç duydukları yardım için başvurabilecekleri bir ilişkiler ağına sahip olmaktadır. Hareket üyelere maddî anlamda bir dayanışma ağı sunarken, psikolojik anlamda da bir korunma çevresi oluşturmaktadır. Bu ikinci düzeyde grup geliştirdiği dünya görüşü ile, üyelerin Batı Avrupa toplumlarında yaşadıkları ayrımcılığa ve reddedilmişliğe karşı kadercı bir anlayış ile direnmelerini sağlamaktadır⁷⁰

Özellikle ikinci kuşakta çok açık olan dışlanmışlık duygusu ve öfke bir başka düzeye, göç edilen ülkeye yansıtılmakta ve bu düzeyde alabildiğine radikal bir dünya görüşü sunulmaktadır. Bu radikallik bağlamında da eğitimi tamamlamamış ama yaşadıkları toplumda babaları ile aynı kaderi paylaşmak istemeyen, onların yaptıkları düşük statülü işlerde çalışmak istemeyen ve çoğunlukla işsiz olan ikinci kuşak göçmenler için grup, içlerindeki öfkeyi en yüksek sesle haykıracabilecekleri bir harekettir.⁷¹ İçinde yaşadıkları toplum ile ilişkileri sürekli çatışma içinde olan bu insanlarda biriken öfke en azından yakın bir zaman dilimi içinde dönülmesi mümkün olmayan göç edilen ülkeye yöneltilmektedir.⁷² Bu öfkenin yöneldiği Türkiye'ye karşı yaklaşımlarında alabildiğine radikaldirler. Cemalettin Kaplan, grubunda yönlendirdiği üyeleri üzerinde denetimini devam ettirebilmek için bu radikal söylemi istediği düzeyde tutmuştur.

Cemalettin Kaplan ümmetin bir saat bile halifesiz ve imamsız yaşamasının caiz olmadığını belirterek diğer gruplara çağrıda bulunurken, önce 1992 yılında Anadolu Federe İslâm Devletini, daha sonra da 8 Mart 1994 tarihinde Hilâfet Devleti'ni ilân ederek kendisini halife olarak tayin etti.⁷³ Aslında Cemalettin Kaplan'ın bu tür manevralarını grup içinde zamanla kendisine karşı yöneltilen eleştirileri yumuşatmak için yaptığı radikal yönelişler olarak tanımlamak mümkündür.

⁷⁰ Fulya Atacan; Kutsal Göç, Radikal İslâmcı Bir Grubun Anatomisi, Bağlam Y., İstanbul 1993, s.54.

⁷¹ Atacan ;a.g.e., s.55.

⁷² Atacan ;a.g.e.s.53.

⁷³ Cemalettin Hocaoglu(Kaplan); Şura ve Emir'ül-Mü'minin, Köln 1994, s.38-39.

Halifeye itaat konusunda üyelerin mutlak itaatını adeta dinî bir yükümlülük olarak lanse eden C.Kaplan, hareketten ayrılanlar için "ölümü hak etmişlerdir" diyebilmektedir.⁷⁴ C.Kaplan, Türk Devleti'ne karşı açıktan cephe alarak, islâmî sistem olarak savunduğu davasında bir devrimle başarıya ulaşmanın yollarını arıyor⁷⁵

İslâmın siyasetin ta kendisi olduğu çizgisini temel alan⁷⁶ C.Kaplan hemen hemen bütün yayın organlarında islâm ve siyaset, devlet, halifelik, islâm ve demokrasi, particilik ve Türkiye Cumhuriyeti'ndeki sistemle ilgili konuları ağırlıklı olarak işlemektedir.

Particiliğin demokrasiye dayandığını ve demokrasinin vazgeçilmez unsuru olduğunu dile getirmiş,particiliği şiddetle reddetmiş, bu sisteme göre parlamentoya seçilmenin ve seçenlerin müşrik oldukları ve hattâ bu hususta verilen fetvayı kabul etmeyenlerin de aynı hükme tabi olacakları beyan edilmiştir.⁷⁷

Hareketin eğitim sisteminde bantlar ağırlıklı yeri almaktadır. İslâmî anlamda talim ve terbiyeyi yürütme politikası olarak bantlarla, yaygın eğitim şeklinde evler ve camiler kullanılmaktadır. Düzenlenen kurslarda da, Kur'an ve dinî bilgiler eğitimi yanında Arap harfleriyle yazı yazma seferberliği de dikkati çekmektedir.⁷⁸

C.Kaplan hareketinin islâm dininin hoşgörü anlayışına karşı alabildiğine hoşgörüsüz ve aşırı boyutlara varan çözüm önerileri hakkında bazı örnekler vermek ilginç olacaktır.

Hicrî takvim kullanılmasına çok önem verilirken, müslümanın evine milâdî takvim giremez hükmü çerçevesinde görüşülen diğer insanların evlerine de, bu konuda müdahale edilmesi emredilmektedir.

⁷⁴ Cemalettin Hocaoglu,"Tefrika Çıkarmak Haramdır",Ümmet-i Muhammed Dergisi,S:118,s.7.

⁷⁵ Bundesamt für Verfassungsschutz; Islamischer Extremismus und seine Auswirkungen auf die BRD,Köln, Ocak 1995,s.11. (Söz konusu Bakanlık raporunda radikal ve tehlike arzeden gruplar olarak Millî Görüş ve Kaplancı hareketi anılıyor.)

⁷⁶ C.Hocaoglu(Kaplan);Mesajlar,Köln 1990,s.84.

⁷⁷ -;Ümmet-i Muhammed Dergisi,S:118.,s.4. (Bütün yayın organlarında en başta gelen konu islâm ve demokrasinin çeliştiği iddialarıdır. Particilik eleştirileri kapsamında en çok hedef seçilen kitle ise C.Kaplan'ın bir zamanlar içinde bulunduğu Millî Görüş mensuplarıdır.

⁷⁸ Hocaoglu(Kaplan);Hilâfet...,s.79-80.

Eğer görüşülen müslüman milâdi takvimi asmakta ısrar ederse, o müşrik olarak nitelenmekte, böyleleriyle ilişkilerin kesilmesi kesin bir dille söylenmektedir.⁷⁹

Oruca başlama ve bitirmede hesaba itibar etmeyen grup, diğer ayların belirlenmesinde de kesinlikle rasathane hesaplarının dikkate alınmaması gereğini iddia etmektedir.⁸⁰ Eğlence ve çalgı aletlerini dinlemek kesin haram kabul edilmektedir.⁸¹ Kılık kıyafetteki özel görünümelerini diğer insanlara karşı muhalefetin bir yansıması olarak önemli görülmektedirler.⁸² Müslümana her türlü oyun haramdır(Satranç,Futbol ve diğer Batı oyunları)⁸³

İlginç olan bir diğer görüş de hac konusundadır. Şahısların, Diyanetin, Millî Görüşün, Süleymanlıların vd. şeran ve dinen hac kervanı kaldıramayacağı, hacıların bunların emrinde hacca gidemeyeceği,bunu yapanların günahkâr olacağı iddia edilmektedir. Halifeye itaatin önemiyle, ortalama gündelik yaşantı çerçevesindeki her davranış irtibatlandırılmaktadır. Örneğin,Cami ve Kur'an kurslarına yardım yapabilmek için bile, önce islâm devletine beyat etmek gereklidir. Alışverişler de, mutlaka islâm devletine beyat etmiş olanların dükkânları tercih edilmelidir.⁸⁴ Beyatsızlardan kız alınıp verilmemelidir.

Kamuoyunda Kaplancı olarak da bilinen gruba üye olan Türk vatandaşlarının genelde oldukça cahil ve düşük toplumsal statüde oldukları, bunun sonucunda sebebini sorup,düşünemedikleri bir kaos ortamında belirlenen radikal söylemden kendilerine yeni kimlik alanı oluşturmaya çalıştıkları söylenebilir.

Almanya'da Türk işçi göçüyle birlikte bu ülkede kimlik sorunu yaşayan vatandaşlarımız, kendi başlarına değişik örgütlenmelerde,

⁷⁹ -;Ümmet-i Muhammed Dergisi,S:118,s.13.(Grup içinde milâdi takvime karşı bu tavır alışa rağmen,hemen hemen bütün yayın organlarında milâdi tarihler de kullanılmaktadır.)

⁸⁰ -;Ümmet-i Muhammed Dergisi,S:118,s.13.

⁸¹ Metin Müftüoğlu(Kaplan);Rejimlerle Kavgamız,Köln 1994,s.31.

⁸² Müftüoğlu(Kaplan);a.g.e.,s.97.

⁸³ Hocaoglu(Kaplan);Hilâfet...,s.21.

⁸⁴ Hocaoglu(Kaplan);Hilâfet...,s.83-84.

kimliğine sahip olma uğraşısında öncelikle bir takım siyasi grupların egemenliğine kapılmışlardır. Kendi geleneksel veya ideolojik dinî yorum anlayışlarını, işlerine geldiği biçimde istedikleri gibi kullanan dinî gruplar, İslâm dininin insanı kucaklayıcı, rahmet vesilesi olabilecek kurtarıcı özünü lâıykıyla temsil edemediklerinden, Almanya'daki vatandaşlarımıza arzulan düzeyde bir proje sunamamışlardır. Dinî grupların hemen hemen tamamı, kendi siyasi geleceklerini ve ekonomik amaçlarını ön plânda tutmuşlardır. Böylece Almanya'da yaşamını devam ettirmeye çalışan vatandaşlarımız arasında bölünmelere, düşmanlıklara sebep olabilecek dinî bir yapılanma, islâm adına gündemde kalmıştır.

Türk makamlarının 1980'lere kadar çok yetersiz düzeyde gerçekleştirmeye çalıştığı ve genelde ihmal ettiği bu alandaki boşluk, bu türden grupların işine yaramıştır. Türk Devleti'ne bağlı bir örgütlenme olarak DİTİB, vatandaşlarımızın diğer ideolojik gruplardan tedirginlikleri ve devletlerine olan bağlılıkların güçlülüğü oranında hızla gelişmektedir.

Almanya'da gördüğümüz farklı gruplar temelindeki dinî hizmet örgütlenmeleri, Türkiye'de tartışılan, din hizmetlerinin dinî gruplara verilmesi gerekliliği konusundaki düşüncelerimize netlik kazandırmıştır. En basit sorunlarda bile körü körüne inat gösteren, günümüz ilmine ters uygulamaları islâmî bir kılıfta sergilerken, islâm ahlâkına ters bazı uygulamaları, işlerine geldiği şekilde yapabilen, sistemin zaaflarını kendi lehlerine kullanabilen⁸⁵ müslüman gruplara mensup insanlar sahip oldukları bu cehaletle Türkiye'deki din hizmetlerini de kaosa sürükleyeceklerdir.

Almanya'da mevcut kuruluşların, vatandaşlarımıza yönelik hizmetlerini düzeyli bir duruma getirmeleri ve Alman makamları nezdinde kabul edilebilir bir lobi oluşturabilmeleri gerekmektedir.

⁸⁵ Bu konuda Almanya'da her türlü sigorta ve sosyal güvenlik kurumlarında, Türk vatandaşlarının yaptıkları istismarları örnek olarak verebiliriz. Ayrıca, faize karşı çıktığı halde, yabancı ülkelerde alınabileceği görüşünde bulunan müslümanlar ilgi çekici bir örneklik oluşturmaktadır.